

Miksi löydämme muinaissuksia? Kahden tuoreen löydön todistus

Suomesta on löydetty yli 200 muinaissuksea, joiden avulla voidaan selvittää suksen kehityshistoriaa. Suurin osa suksista ajoittuu rautakaudelle (500 eKr.–1200 jKr.), mikä ei missään tapauksessa tarkoita sitä, ettei suksia olisi käytetty yleisesti ennen ja jälkeen rautakauden. Siksi on mielenkiintoista pohtia, miksi löydämme muinaissuksia. Siis miten ja miksi sukset joutuivat aikoihin soihin ja rantamutiin.

Ajoitusongelmat ratkeavat

1800-luvun lopulta lähtien museoihin kertyvät muinaissukset alkoivat luonnollisesti kiinnostaa arkeologeja. 1930-luvulla pystyttiin jo osoittamaan suksityyppien väliset suhteet eli suksen kehitys. Samoihin aikoihin geologit saivat selvitettyä sekä muinaisen Itämeren altaan että maamme kasvillisuuden vaiheet. Näin suksia ryhdyttiin ajoittamaan niiden löytökerroksen iän perusteella. Ajoitus perustui siihen oletamaan, että sukset olivat joutuneet aikanaan suon pinnalle tai järven pohjanmudan päälle ja peittyneet ajan kuluessa uusilla kerroksilla. Tuolloin ei jostain syystä ymmärretty, että sukset oli tarkoituksella työnnetty suohon tai pohjamutaan usein huomattavasti aikaansa vanhempiin kerroksiin. Niinpä saadut siitepölyajoitukset olivat yleensä liian vanhoja.

Ruotsissa aloitettiin 1930-luvulla tutkimushanke, jonka tavoitteena oli selvittää suksen kehityshistoria. Tutkitut, soista löytyneet sukset pyrittiin ajoittamaan tuolloin tuoreilla geologisilla menetelmillä (ajoitusmenetelmästä ks. Lundqvist 1950). Tulokset julkaistiin vuonna 1950. On lähes kohtalon ivaa, että samana vuonna saatiin W.F. Libbyn kehittämän radiohiiliajoitusmenetel-

män ensimmäiset tulokset. (Libby sai Nobelin kemian palkinnon 1960). Luotettavia ajoituksia tuottava menetelmä saatiin käyttöön Suomeenkin 1960-luvulla. Esimerkiksi Lapuan Toijanniemmen suksi ajoitettiin geologisten seikkojen perusteella vuonna 1950 pronssikaudelle noin vuoteen 720 e.Kr. (Hyypä 1950, 33). Radiohiilianalyysi ajoitti suksen kuitenkin 30 vuotta myöhemmin noin 1900 vuotta nuoremmaksi eli rautakauden ja keskiajan vaihteeseen 1200-luvulle jKr. (Jungner & Sonninen 1989, Hel-1626).

Vaan miksi suksia löytyy?

Janne Vilkkuna esitti jo vuonna 1984, että löydettyt muinaissukset eivät olleet joutuneet kosteaan maaperään sattumalta vaan tahallaan ja tarkoituksella jonkin muinaisen tavan myötä. Hän torjui myös selityksen siitä, että suksien päls olisi rikottu, jotta varpaallinen olisi saatu talteen uusiokäyttöä varten ja selitti, että kyseessä oli suksien käyttökeltvottomaksi tekeminen (Vilkkuna 1984, 39; vrt. Vilkkuna 1990, 32 ja 1993, 65). Vuonna 1997 hän esitti neljä päävaihtoehtoa suksien kosteaan joutumiseen, joista neljäs eli uhraaminen tuntui todennäköisimmältä (Vilkkuna 1997, 36–37). Steinar Sørensen totesi vuonna 1998, että muutamissa Norjan ja Suomen sekä joka neljännessä Ruotsin muinaissuksissa on päls rikki ja asetui sille kannalle, että kyseessä on esikristillinen tapa tehdä sukset käyttökeltvottomiksi (Sørensen 1998, 24–25). Leif Torgersen pohti vuonna 1999 seitsemän eri selitysmallin avulla norjalaisten suksien suohon päätyminen siitä. Seitsemäs selitys oli uhraaminen (Torgersen 1999, 30–32). Viimeisimpänä Jussi-Pekka Taavitsainen työryhmineen on täydentänyt ja tarkentanut muinaissuksien analyysiä (Taavitsainen et al. 2004).

On selvää, että vain osa aikoinaan syystä tai toisesta kosteaan paikkaan joutuneista muinaissuksista on löydetty. Siten löytyneiden suksien määrä osoittaa, etteivät sukset ole voineet hukkaantua käyttäjiensä hiihtohaavereissa tai heidän huolimattomuuttaan, sillä hiihtäjä ei hevillä hukkaa sukseensa eikä hän hylkää sitä sen rikkoontuessaan, vaan paikkaa sen ja jatkaa matkaansa. Jos sukset olisi jätetty hangelle, ne eivät olisi painuneet eloperäisen aineen hyvin säilyttäviin muta- tai turvekerroksiin vaan lahonneet sijoilleen. Sitä paitsi on paikkoja, joista on pieneltä

Janne Vilkkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaissuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

alalta löytynyt peltotöissä jopa viisi muinaissuksea, joista yksikään ei ole toisensa pari (Vilkuna 1990).

Suksia on käytetty talven lisäksi myös sulan aikaan vetisillä soilla kuljettaessa. Suosukset eroavat kuitenkin talvisista suksista. Jos vanhat suksset olisi silti otettu käyttöön suosuksina, jotka olisi sitten kävelijän suohon vajotessa jätetty suohon, niin silloin suksissa pitäisi aina olla paikoillaan jonkinlainen side. Sellainen kuitenkin puuttuu löydetyistä suksista.

Siteiden puuttumisen lisäksi muinaissuksilöydöille on tyypillistä, että suksset eivät löydy pareittain, vaan yksittäin. Toki on pidettävä mielessä, että suksia eivät ole yleensä löytäneet arkeologit tieteellisiltä kaivauksiltaan, vaan ne on tavattu satunnaisesti esim. maatoissa. Niinpä löytöpaikat eivät ole arkeologien tutkimia ja mahdollisen suksiparin toinen suksi on siten jäänyt havaitsematta. Kaiken kaikkiaan suomalaiset muinaissukset on kahta löytöä eli Euran ja Pudasjärven suksiparia (ks. Naskali 1999, kuva 9 Valosen mukaan ja Itkonen 1937, 72 ja kuva 3A:1-2) lukuun ottamatta löydetty yksittäin ja ne ovat olleet ilman siteitä yhtä löytöä eli Mäntän suksea lukuun ottamatta (Vilkuna 1998).

Neljä selitystä

Suksien löytymiseen soista ja muista vetisistä paikoista on neljä pääselitystä:

1. Kosteaan laitto liittyy suksien valmistamiseen: sopivan kosteaa suksea on helpompi työstää ja taivuttaa (kärkeä ja jalkavuutta).

2. Kaukana kesäiseltä asuinpaikaltaan talvella metsästysaikana liikkunut pyyntimies on laittanut suksset suohon säilöön tulevaa talvea varten koska talviajan elämään ei kuulunut kiinteitä rakennelmia, joihin suksset olisi voinut jättää säilöön.

3. Vanhat kuluneet tai muutoin käytöstä poistetut suksset on laitettu suohon uusiokäyttöä varten joko varasuksiksi tai muiden esineiden materiaaliksi.

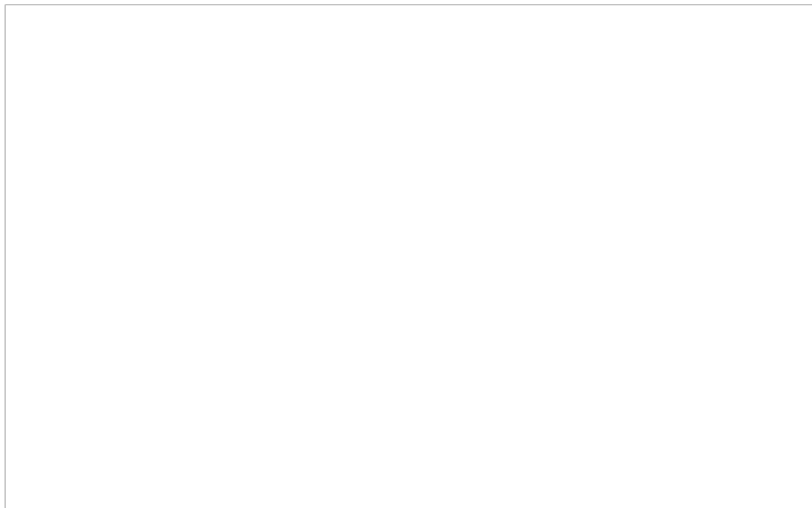
4. Suksset on uhrattu.

Valmistus-vaihtoehto (1) vesitty siksi, että löydetty suksset ovat vanhoja ja kuluneita, eivät puolivalmiita tai upouusia. Lisäksi ne löytyvät yksittäin, vaikka suksset valmistetaan luonnollisesti toisensa pareiksi.

Janne Vilkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsainen

Miksi löydämme
muinaissuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

*Rautalammin suksi
(1554 mm). Piirros
Timo Kuokkanen
2004, valokuva pois
veistetyistä palkkään
sijasta Teppo Vihola
2004.*

Suksien löytyminen yksittäin kyseenalaistaa kuitenkin ennen muuta säilöönpano-vaihtoehtoon (2). Koska suksien laittaminen suohon ja sieltä ottaminen (ja ylipäänsä käyttöaikanaan löytäminen) on varsin hankalaa suon ollessa jäässä ja koska suksia tarvittiin lumien sulamiseen asti, sulaan suohon laitto edellyttäisi hiihtäjän oloa löytöpaikalla sekä keväällä että syksyllä. Kosteasta otetut suksiset olisi pitäisi myös kuivattaa perusteellisesti ennen käyttöä.

Jos kyseessä olisi uusiokäyttöön tarkoitetun materiaalin varastointi (3), olettaisi löytyvän suksipareja ja vieläpä yhdessä muun vastaavan uusiomateriaalin kanssa. Näin ei ole laita. Siitä millainen tällainen uusiovarasto on, saa kuvan rautakauden loppuun ja keskiajan alkuun ajoittuvasta Keuruun Suolalahden Suojoen suun löytöpaikasta. Rantasuohon on peitelty mm. käytöstä jääneiden ompelutekniikalla tehtyjen, mutta purettujen veneiden osia ja tarvikkeita. Paikassa on veneiden ohella muitakin puuesineitä sekä puolivalmiita puuosia (Ks. Vilkuna et al. 1993 ja Taavitsainen et al. 2004).

Uhri-vaihtoehtoon (4) puolesta puhuu sekä suksien löytyminen yksittäin, ilman pariaan, että ne löydöt, joissa suksien päläs on rikottu: on kuin olisi haluttu estää suksilla hiihtäminen. Tämä selitys pätee valtaosaan löydetystä suksista. Osassa löydetystä suksista päläs on rikki varpaallisen eli mäystimen reiän kohdalta. Aina ei ole selvää, onko kyseessä suksen rikkoutuminen ja siksi sen hylkääminen. Eräissä tapauksissa on selvä, että

Janne Vilkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaissuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

päläs on hakattu rikki varpaallisen reiän kohdalta (esim. Suomessa Kemijärven suksi; Itkonen 1942, 31–33 & kuva 1A ja Saarijärven suksi; Vilkuna 1984, taulukko 1 & kuva. 6; Ruotsissa Glommerträskin suksi; Lundholm 1979 ja Norjassa Elvenesin ja Neidenin sukset; Sørensen 1998, kuva 9 ja 10). Tämä seikka on selitetty siten, että hiihtäjä on ottanut talteen varpaallisen uusiokäyttöä varten suksen rikkouduttua (Lundholm 1979, 202). Selityksessä ei ole mieltä, koska varpaallisen raaka-aine, vitsas (tai harvemmin nahka), oli arvoton. Vaikka varpaallinen olisi näin irrotettu, sen sidos olisi kuitenkin pitänyt aukaista ennen uuteen sukseen laittoa – siis miksi käyttää kirvestä? Suksien lisäksi ahkioita, rekiä ja jousia on löydetty Suomessa samanlaisista olosuhteista.

1500-luvulta peräisin olevan yhden arkistotiedon perusteella on selitetty, että tuhotut sukset kertovat siitä kilpailusta, jota käytiin sisämaan alueen eräresursseista (Taavitsainen et al. 2004). Tällä selityksellä on kaksi heikkoutta. Ensiksi, jos joku tuhoaa toisen sukset, miksi nähdä vaiva niiden piilottamiseksi suohon tai vesijättöön, mikä on erityisen vaivalloinen tehtävä, jos se tehdään talviaikaan. Toiseksi, jos hyväksymme tämän selitykseksi osalle soista ja vesijätöistä löydetuille yksittäisille käyttökelvottomille suksille tuon resurssikilpailun pitäisi näkyä rikottujen suksien suurempana määrällisenä esiintymisenä jollakin tietyllä alueella jonakin tiettyä aikana. Tällaista keskittymää ei kuitenkaan ole toistaiseksi voitu todeta.

Rautalammin ja Multian muinaissukset

Suuri osa löydetystä suomalaisista muinaissuksista saattaakin siis olla todisteena tuntemattomasta muinaisesta uhrtavasta. Tämä vaihtoehto on kuitenkin vaikeasti oikeaksi todistettava oletama. Kaksi tutkijoiden vuonna 2003 käsiinsä saamaa muinaissuksea saattaa kuitenkin valottaa tätä selitystä.

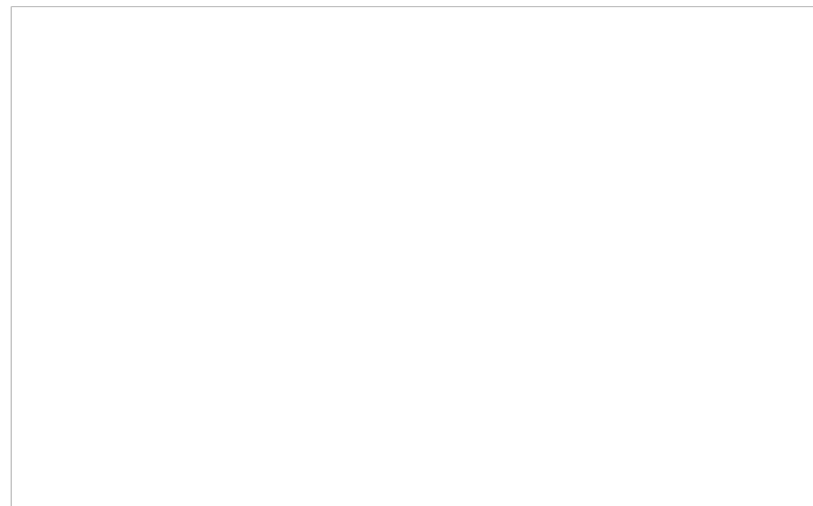
Rouva Mirja Kaipainen kahlaili heinäkuussa 2003 Rautalammin Oikarinlammessa huvilansa rantavesissä. Yhtäkkiä hän löysi mudasta puukappaleen, jonka hän nosti vedestä ja joka osoittautui sukseksi. Hän toimitti suksen Peuran museoon, missä professori Janne Vilkuna näki suksen kuukautta myöhemmin.

Oli sattuma, että vain muutama päivä myöhemmin herra Jaakko Putkimäki soitti Vilkunalle töihin Jyväskylän yliopistoon

Janne Vilkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaissuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

Multian suksi (737 mm). Piirros Timo Kuokkanen 2004, valokuva suksen pohjasta Teppo Vihola 2004.

ja kertoi, että hänellä oli kotonaan vanha suksi. Se oli löytynyt kesällä 1953 Multian Isojärven kylässä, kun hän oli isänsä ja serkkunsa kanssa nostamassa kuokalla turvetta. Suksea pidettiin maatilalla kunnes Putkimäki toi sen syyskuussa 2003 yliopistolle.

Matkallaan Suomen kansallismuseon kokoelmiin sukset lähetettiin ensiksi Turun yliopistoon arkeologian professori Jussi-Pekka Taavitsaiselle, missä sukset piirrettiin ja niistä otettiin näytteet radiohiiliajoitusta varten. Ajoitukset tehtiin Puolassa ja tulokset ovat seuraavat:

Rautalammin suksi 1440 ± 30 BP (Poz-6958) cal AD 601–650

Multian suksi 370 ± 30 BP (Poz-6957) cal AD 1450–1530, 1590–1630

Näin Rautalammin suksi on Suomen esihistorian kronologian mukaan rautakauden merovingiajalta (600–800 jKr.) ja Multian suksi joko keskiajan ja uuden ajan vaihteesta tai 1500- ja 1600-luvun taitteesta. On syytä mainita, että ensimmäinen maatila perustettiin Isojärven kylään 1560-luvulla (Jokipii 1999, 190).

Janne Vilkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaissuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

Tukea uhriselitykselle

Tässä yhteydessä sivutetaan edellä mainittujen suksien mallit ja koristelu ym. piirteet ja huomio kohdistetaan suksien käyttökel-
poisuuteen ja -kelvottomuuteen. Rautalammin ja Multian sukset
ovat nimittäin mielenkiintoisia siksi, että ne molemmat on aika-

naan tehty käyttökeltvottomiksi ennen suohon ja rantamutaan upottamista. Rautalammin suksi (kuva 1) on 1554 mm pitkä kohopätkäinen suksi, mutta tässä tapauksessa kohopätkäs on tahallaan ja kokonaan veistetty pois. Jäljelle on jäänyt vain aalto-mainen veistojälki pätkään entiselle paikalle. Multian suksen (kuva 2) tapaus on lähes päinvastainen, sillä suksen keula ja kanta on hakattu kokonaan irti ja jäljelle on jätetty vain suksen keskiosa pätkäineen. Jäännö on 737 mm pitkä. Tässäkään tapauksessa katkaisuun käytetyn työkalun veistojälkiä ei ole mitenkään siloteltu. Edellä mainittu selitys varpaallisen poistamiseksi uusiokäyttöä varten ei selitä näitä suksilöytöjä. Miksi Rautalammen tapauksessa on veistetty pois koko pätkäs? Multian suksessa sidereikä on ehjä.

On selvää, ettei mikään suksien valmistukseen, säilytykseen, käyttöön liittyvä tai muu (nykykatsannon mukaan) käytännöllinen toimi olisi tuottanut Rautalammen tai Multian suksen kaltaisia löytöjä. Tämä tosio jättää meille uhrielityksen. Uhraaminen on tietysti ollut aikanaan erinomaisen käytännöllinen ja järkevä toimitus. Jos jossakin paikassa tavataan useita esineitä pidemmältä ajalta, kyseessä voivat olla myös esim. vainajien esineet, joiden poistamisella on varauduttu pelottavaa vainajaa vastaan (Taavitsainen et al. 2004).

Näin muinaissukset (ainakin Suomessa ja ilmeisesti myös muissa Pohjoismaissa) todistavat suksista ja hiihtämisestä, mutta ne paljastavat myös muinaisen uskonnollisen tavan alun ja lopun. On tunnettu tosio, että vanhat uskomukset ja tavat elivät vuosisatoja rinnan kristinuskon kanssa. Pääasiallinen syy oli se, että kirkko oli sekä fyysisesti että henkisesti kaukana. Multian tapauksessa lähin kirkko oli vuoteen 1571 asti Pirkkalassa (n. 150 km päässä), vuoteen 1627 asti Ruovedellä (n. 80 km) ja sitten Keuruulla (n. 15 km).

Jos suksien käyttökeltvottomaksi tekemisen ja yksittäisten suksien soihin ja rantamutiin laittamisen syynä on ollut estäminen, jää arvoitukseksi ketä on haluttu estää, esim. kuollutta hiihtäjää vai jotain ylikuonnollista olentoa? Toinen tärkeä kysymys on mikä kulttuuriekologiset syyt johtivat tavan syntyyn ja loppumiseen? Mutta nämä ovat tulevan tutkimuksen aiheita (sisämaan taloudellisesta tilanteesta rautakaudella ks. Taavitsainen 1998 ja Taavitsainen et al. 2004).

Janne Vilkkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaissuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

Kiitokset

Tämä artikkeli ei olisi mahdollinen ilman Rautalammin ja Multan muinaisuuksien valistuneita löytäjiä rouva Mirja Kaipasta ja herra Jaakko Putkimäkeä. Suomen Urheilumuseon tuki mahdollisti suksien radiohiiliajoitukset. Fil.maist. Timo Kuokkanen ja dosentti Teppo Vihola auttoivat suksien piirtämisessä ja valokuvaamisessa. Suomen urheiluhistoriallisen seuran tuki johti niiden esittelyyn Itävallan Mürzzuschlagissa ja Grazissa järjestetyssä kolmannessa FIS:in hiihtohistoriallisessa konferenssissa.

Artikkeli on täydennelmä konferenssissa pidetystä esitelmästä (Vilkuna & Taavitsainen 2004).

Lähteet

- Hyypä, Esa 1950. Lapuan ja Pattijoen muinaisuuksien geologinen ikäys. Suomen Museo 1950.
- Itkonen, T.I. Muinaisuuksia ja -jalaksia IV. Suomen Museo 1936 (1937).
- Itkonen, T.I. Muinaisuuksia ja -jalaksia VI. Suomen Museo 1941 (1942).
- Jokipii, Mauno. Keski-Suomen vaiheet keskialalta kunnallishallintoon. Keski-Suomen historia I. Jyväskylä 1999.
- Jungner, Høge & Sonninen, Eloni. Radiocarbon dates III. Helsinki 1989.
- Lundholm, K. En skida från Glommerträsk, Lapland. Fornvännen 1979/4.
- Lundqvist, G. Comments on the geological examination of ski finds in marshes. Finds of skis from prehistoric time in Swedish bogs and marshes. Stockholm 1950.
- Naskali, Eero. On Ancient Skis. Dig it all – Papers dedicated to Ari Siiriäinen. Helsinki 1999.
- Sørensen, Steinar. Daterte skifunn fra middelalderen – Et omriss av middelalderens skihistorie. Collegium Mediavale Vol. 9 1996/1–2 (1998).
- Taavitsainen, Jussi-Pekka. Exploitation of wilderness resources and Lapp settlement in Central and Eastern Finland. Outland use in preindustrial Europe (ed. Andersson, H. & Ersgård, L. & Svensson, E.). Lund Studies in Medieval Archaeology 20 (1998).
- Taavitsainen, Jussi-Pekka & Forssell, Henrik & Vilkuna, Janne. Suojoki at Keuruu – a mid 14th century site of wilderness culture in Central Finland (julkaisematon käsikirjoitus 2004).
- Torgersen, Leif. Hva myrene skjulte. Skiforeningen Årsbok 1999.
- Vilkuna, Janne. Ancient skis from Central Finland. Fennoscandia Archaeologica I (1984).
- Vilkuna, Janne. Kinnulan pienapohjainen muinaisuuksi. Sitä kuusta kuuleminen. Studia historica Jyväskyläensia 41 (1990).

Janne Vilkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaisuuksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus

- Vilkuna, Janne. Mäntän karvanahalla pohjattu muinaissuksi. Masuuni 1 (1993).
- Vilkuna, Janne & Forssell, Henrik & Taavitsainen, Jussi-Pekka. Suojoki in Keuruu. An ancient boat harbour in Central Finland. A Spirit of Enquiry – Essays for Ted Wright. WARP Occasional Paper 7. U.K. 1993.
- Vilkuna, Janne. Mäntän muinaissuksi. Jyväskylä 1997.
- Vilkuna, Janne. The binding of the prehistoric ski from Mänttä, Finland. History of Skiing Conference Holmenkollen, Oslo 16.–18.9.1998. Oslo 1998.
- Vilkuna, Janne & Taavitsainen, Jussi-Pekka. Why do we find ancient skis – The testimony of two recent finds from Finland. 3rd FIS Ski History Conference Mürzzuschlag – Graz 2004.

Janne Vilkuna ja
Jussi-Pekka Taavitsai-
nen

Miksi löydämme
muinaissuoksia?
Kahden tuoreen
löydön todistus